

22.10.2020

§ 205

Kaupunkiympäristölautakunnan ympäristö- ja lupajaoston lausunto kaupunginhallitukselle valtuutettu Laura Kolben toivomusponnosta selvittää mahdollisuudet laajentaa luonnon monimuotoisuuden analyysiä ottamalla mukaan puistot ja suunnitellut viheralueet

HEL 2020-007847 T 00 00 03

Lausunto

Kaupunkiympäristölautakunnan ympäristö- ja lupajaosto antoi lausunnon

Luonnon monimuotoisuuden mittareista

Kaupunkiympäristölautakunnan ympäristö- ja lupajaosto toteaa, että kaupungin vuosittaisessa ympäristöraportoinnissa ei ole erikseen seurattu puistojen ja suunniteltujen viheralueiden luonnon monimuotoisuutta, vaan koko Helsinkiä on käsitelty yhtenä kokonaisuutena. Ympäristöraportoinnissa esiin nostetuista arvokkaista lajeista ja luontokohteista osa kuitenkin sijoittuu puistoalueille.

Kaupunkiluonnon asiantuntijat arvioivat vuonna 2014 Helsingin 54 erilaisen kaupunkibiotoopin merkitystä eri eliölajeille ja vaatelialle lajeille (Vierikko ym. 2014). Lajirikkaudeltaan arvokkaimpien kaupunkibiotooppien joukkoon Helsingissä arvioitiin kuuluvaksi sekä luonnonvaraisia elinympäristöjä (esim. lehdot ja lammet) että rakennettuja ympäristöjä (esim. kartanopuistot ja linnoitukset). Puistojen ja erilaisten kulttuuriympäristöjen huomioiminen Helsingin luonnon monimuotoisuuden analyysissä on siten perusteltua. Tästä aineistosta olisi myös poimittavissa luonnon monimuotoisuuden kannalta tärkeitä kaupunkibiotoopeja, joiden pinta-alaa ja laatua voitaisiin seurata.

On olemassa jonkin verran tietoja, joiden avulla puistojen ja suunniteltujen viheralueiden luonnon monimuotoisuutta voidaan kuvata ja sen tilaa seurata. Toisaalta viheraluetilastojakaan ei ole ympäristöraportoinnissa esitetty. Niiden ylläpidosta on säädetty maankäyttö- ja rakennusasetuksessa, jonka mukaan kunnan tulee huolehtia kaavoitus- ja rakennustoimen hoidon edellyttämästä alueiden käytön, rakentamisen ja rakennetun ympäristön sekä kulttuuri- ja luonnonympäristön tilan ja kehityksen seurannasta alueellaan (2 §). Lisäksi laki kuntien ympäristönsuojelun hallinnosta puolestaan määrää, että kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen tehtävänä on ympäristönsuojelun valvomiseksi ja edistämiseksi kunnassa huolehtia mm. ympäristön tilan seurannasta sekä siihen liittyvistä selvityksistä ja tutkimuksista (6 §). Helsingin kaupungin

22.10.2020

maankäytön tilastoja olisi hyvä kehittää luonnon monimuotoisuutta paremmin kuvaaviksi siten, että esitettäisiin kaupungin todellisia viherpinta-aloja eikä vain kaupungin hallinnassa ja hoidossa olevia. Lisäksi kaupungin hoidossa olevien alueiden tilastossa niittyjen määrä olisi hyvä erottaa peltojen määrästä, koska niityt ovat luonnon monimuotoisuuden kannalta tärkeitä ja niiden määrää aiotaan lisätä. Niittyjä on myös työstetyillä viheralueilla ja kukkivat niityt ovat rantojen ja vanhojen puiden ohella tärkeimpiä luonnon monimuotoisuuden osatekijöitä.

Viheralueiden strateginen kehityskuva (VISTRA) luo pohjan laaja-alaiselle viher- ja virkistysalueiden suunnittelulle, jossa on otettu huomioon Helsingin identiteettitekijät sekä kulttuuriympäristöt. Yksi sen lähtökohdista on VISTRA II -raportissa esitetty arvotihentymäkartta, jossa on tarkasteltu luonto- ja kulttuuriarvojen tihentymiä. Molempia arvoja on erityisen paljon vihersormien ja sinikämmenen, erityisesti saarten ja niemien alueella. Arvotihentymäkartta laadittiin vuonna 2016 ja päivitetään yleensä yleiskaavan valmistelun yhteydessä. Sen päivittäminen useamminkin on mahdollista, mutta muutokset ovat melko hitaita, eikä karttaa kannata päivittää vuosittain.

Valmisteilla olevassa Helsingin luonnon monimuotoisuuden turvaamisen toimintaohjelmaluonnoksessa esitetään puiston tai muun viheraluekohteen monimuotoisuuspotentiaalin arviointia hoito- ja kehittämissuunnittelun ja peruskorjaussuunnittelun yhteydessä (toimenpide 5.1.). Tämän arvioinnin kautta alkaa kertyä tietoa puistojen ja muiden viheralueiden luonnonmonimuotoisuuspotentiaalista. Aiheen seuraamiseksi pitäisi kehittää järjestelmällinen menetelmä. Tästä olisi päävastuussa maankäyttö ja kaupunkirakenne -palvelukokonaisuuden kaupunkitila ja maisemasuunnittelu -palvelu. Luonnon monimuotoisuuden turvaamisen toimintaohjelmaluonnoksessa esitetään myös luontaisen lahoamisprosessin hyödyntämistä puistoissa ja muilla viheralueilla sekä purojen varsilla myös esteettisenä mahdollisuutena (toimenpide 5.5.) ja pölyttäjähyönteisten suosimista lisäämällä niiden ravintokasveiksi sopivia puita, pensaita sekä muuta pitkään ja eri aikoihin kukkivaa kasvillisuutta (toimenpide 5.6.). Luonnonrantojen ja luontaisen kasvillisuuden kehittymistä myös rakennetuille ranta-alueille esitetään toimenpiteessä 5.8. ja metsänreunojen puuston ja muun kasvillisuuden kerroksellisuutta toimenpiteessä 4.7. Seurannaksi on tässä vaiheessa kuitenkin esitetty vain dynaamisilla periaatteilla suunniteltujen ja toteutettujen kohteiden ja piennarniittyjen määrän seurantaa. Seurantaa olisi hyvä täydentää puistojen kuolleiden puiden ja pölyttäjähyönteisten määrällä.

Dynaamiset istutukset ovat osa biotooppipohjaista kasvisuunnittelua, joka on yleistymässä Helsingin viheralueiden suunnittelussa. Siinä hyödynnetään kasvupaikan olemassa olevaa maaperää, kasvillisuutta

22.10.2020

ja siemenpankkia ja suunnitellaan kasvillisuus kasvupaikan olosuhteiden mukaan. Ne jäljittelevät luonnon kasviyhdykskuntia, ovat kerroksellisia, monilajisia ja jatkuvasti muuttuvia. Niissä on eri aikoina kukkivia lajeja ja niiden ulkonäkö vaihtelee vuosittain ympäristöolosuhteiden mukaan. Dynaamisten istutusten määrän seurannan lisäksi, niissä käytettyjen pölyttäjille hyödyllisten kasvilajien määrän ja pölyttäjähönteisten seuranta antaisi hyödyllistä tietoa puistojen monimuotoisuuden kehittämisestä.

Kesäkausilla 2019 ja 2020 Helsingissä laskettiin pölyttäjiä kahdeksalta linjalta, mutta linjojen sijoittelussa ei ole huomioitu dynaamisia istutuksia. Eri tavoin toteutetuissa kukkaistutuksissa voitaisiin tehdä erillisiä pistelaskentoja. Laskenta olisi hyvä tehdä vuosittain. Hönteisten syöttäjäseurannalla tehtävät lajistokartoitukset antaisivat tietoa yleisemmin puistojen luonnon monimuotoisuudesta, samoin lentävien hönteisten kokonaismäärä pyydyksiin kertyvää biomassaa seuraamalla.

Syksyllä 2020 valmistunut Helsingin kaupunkikasviopas linjaa Helsingin julkisten alueiden kasvisuunnittelun lajivalikoimaa ja valintaperiaatteita. Yksi oppaan tavoitteista on edistää kaupunkiluonnon monimuotoisuutta kasvilajivalintojen kautta. Kaupunkikasvioppaaseen liittyen puistoissa voitaisiin seurata käytettyjen kasvilajien valikoiman laajuutta ja oppaassa erikseen monimuotoisuutta edistävinä kasveina mainittujen lajien osuutta istutusten kasvivalikoimassa.

Kulttuuriympäristöjen linnusto olisi myös hyvä puistojen ja työstettyjen viheralueiden luonnon monimuotoisuuden indikaattori. Linnustosta on tietoa kaupungin Luontotietojärjestelmässä (LTJ) mutta tilanteen muuttumista ei nykyään seurata. Tällaista seurantaa on ehdotettu myös kansainvälisen Singapore indeksin (City Biodiversity index eli kaupunkiluonnon monimuotoisuusindeksi) yhtenä indikaattorina.

Puistojen luonnonmukaisten hoitoluokkien tiedot ovat poimittavissa luonnonhoitosuunnitelmista. Niiden määrä voitaisiin suhteuttaa viheralueiden kokonaismäärään tai kaupungin maapinta-alaan. Samoin voitaisiin tarkastella miten LTJ:n arvokkaita luontokohteita sijoittuu puistoihin ja suunnitelluille viheralueille. Mielenkiintoisia luonnon monimuotoisuuden kannalta olisivat kasvi-, lintu-, liito-orava-, lepakko-, sammakkoeläin- ja luontotyypitiedot. Toisaalta myös vieraslajitiedot olisivat tärkeitä mutta niiden inventointi on toistaiseksi ollut satunnaista. Haitallisten vieraslajien lukumäärä tiedetään mutta tiedot sijainnista puistoissa ovat puutteelliset.

Puistojen luonnon monimuotoisuuden analysoimisessa ja kuvaamisessa olisi suurta hyötyä ekosysteemipalveluanalyyseistä, joka voidaan

22.10.2020

tehdä kattavammin monia eri ekosysteemipalveluja kuvaten tai keskittyen vain joihinkin tärkeimmiksi arvioituihin. Suomen ympäristökeskus (SYKE) on vuosina 2017-2018 laatinut kartan pääkaupunkiseudun pölytyspotentiaalista ja seurantaindikaattorin pölytyskapasiteetista. Euroopan Komission rahoittamassa EnRoute-hankkeessa, jossa kehitettiin ja testattiin MAES (Mapping and Assessment of Ecosystems and their Services) -indikaattoreita. Tämän pölytyspotentiaalikäytössä käytetty elinympäristöaineisto perustui mm. satelliittikuvatulkintaan, laserkeilausaineistoon ja asiantuntija-arvioihin. Ekosysteemipalveluanalyysistä tulee sitä parempi, mitä tarkempaa tausta-aineistoa siinä käytetään. Biotooppikartoitus tuottaisi analyyseihin tärkeän perusaineiston. Eri biotooppien soveltuvuusarvo voitaisiin määrittellä esimerkiksi juuri pölyttäjähönteisten kannalta sopivalla asteikolla huonohyvä. Hyviä ovat muun muassa metsien reunat ja kukkaniityt. Biotooppikartoituksen täydentämistä kattavaksi on ehdotettu Helsingin luonnon monimuotoisuuden turvaamisen toimintaohjelmaluonnoksen kohdassa 3.2. Ekosysteemipalveluanalyysissä tulisi huomioida myös maaperän laatu.

Suomen ympäristökeskus olisi hyvä yhteistyökumppani puistojen ja työstettyjen kulttuurimaisemien luonnon monimuotoisuuden analysoinnissa. Kaupunkiympäristön toimialan on kuitenkin suunnattava resurssit ja luonnon monimuotoisuuden seurantaan, vaikka seuranta tehtäisiin yhteistyönä. Näin saataisiin pohjatietoa indikaattoreihin ja hyvien analyysien tekemiseen.

Suomen ympäristökeskuksessa aloitetaan kunnallisen ekosysteemitilinpäivityksen pilotti pohjoismaisessa yhteistyöhankkeessa loppuvuodesta 2020. Helsingin kaupunki on yksi pilottikaupungeista. Pilotin tarkempi sisältö ratkaistaan syksyn 2020 aikana. Kunnalliseen ekosysteemitilinpäivitykseen on haussa myös muita rahoituksia. Ekosysteemitilinpäivityksessä voidaan pitää tiliä kaupunkibiotooppien laajuudesta ja tilasta, niiden tuottamista ekosysteemipalveluista sekä niiden arvosta niin sosiaalisesti kuin rahallisesti.

Elämänlaadun mittareista

Helsingin ja Vantaan kaupungin yhteisessä kyselytutkimuksessa "Ympäristöasenteet ja kaupunkikehitys Helsingissä ja Vantaalla 2018" on tietoa kaupunginosittain lähiviheralueiden ja laajempien viheralueiden saavutettavuudesta, liikkumisesta ranta-alueilla ja myös viheralueiden laadusta. Kysely toistetaan 5-6 vuoden välein.

Viherverkoston tilan seuraamiseksi ja suunnittelun apuvälineeksi Kaupunkitila ja verkostot -yksikössä on viime vuosien aikana lähdetty kehit-

22.10.2020

tämään paikkatietopohjaista mittaria kaupungin viher- ja virkistysalueiden saavutettavuudesta. Työssä on hyödynnetty sekä kotimaisia että kansainvälisiä suosituksia ja tutkimustietoa. Tulokset ovat myös päivitettävissä.

Helsingissä on varsin tiheä alueellinen viherverkosto, joka on hyvin saavutettavissa kävelen. Viheralueiden saavutettavuutta on mitattu 300 metrin etäisyydellä kävelyn ja pyöräilyn reittejä pitkin, ja tavoite täyttyy tasapuolisesti lähes kaikilla Helsingin asuinalueilla, vaikka saavutetun viheralueen määrä vaihtelee kaupunkirakenteen mukaan.

Laaja-alaisten viheralueiden (vihersormien ja sinikämmenen) saavutettavuutta on mitattu kahden kilometrin tavoite-etäisyydellä. Vihersormiin kuuluu monia vetovoimaisia luontokohteita ja Helsingin identiteetille arvokasta kulttuuriperintöä. Kahden kilometrin tavoite-etäisyydellä laajat viheralueet ovat saavutettavissa hyvin kaikkialla muualla kuin aivan koillisessa Helsingissä, josta on kuitenkin pääsy Vantaan viheralueille.

EnRoute-hankkeessa MAES-indikaattoreina Helsingistä esitettiin ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen liittyen (a) viheralueiden saavutettavuus päiväkodeista, (b) luontopohjaiseen virkistykseen sopivat alueet ja (c) kotien läheisten viheralueiden saavutettavuus. Näiden lisäksi on myös monia muita MAES-indikaattoreita, jotka voitaisiin analysoida paikkatietopohjaisesti Helsingin kaupungin alueelta.

Singapore-indeksin indikaattoreita päivitettiin 10 vuoden käytön jälkeen keväällä 2020. Helsingin kaupunki oli mukana päivitystyössä. Tässä yhteydessä päätettiin ottaa käyttöön uusia indikaattoreita, joista kaksi kuvaa hyvinvointia ja terveyttä. Indikaattoria numero 12 "Virkistyspalvelut" perustellaan luonnon monimuotoisuuden tarjoamalla korvaamattomilla henkisillä, kulttuurisilla, kasvatuksellisilla ja virkistyspalveluilla, jotka ovat oleellisia sekä fyysisen että psyykkisen terveyden kannalta. Indikaattori saadaan laskemalla puistojen, luontoalueiden ja suojeltujen alueiden pinta-ala 1000 asukasta kohti. Singapore-indeksin toinen uusi indikaattori on numero 13 "Luonnon monimuotoisuus ja terveys – puistojen läheisyys". Sen perusteluissa todetaan, että viheralueet korreloivat positiivisesti asukkaiden henkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin. Tämä indikaattori mittaa asukkaiden matkaa puistoihin. Tätä tietoa pidetään erityisen tärkeänä asukkaiden ikääntymisen vuoksi. Ikäihmiset tarvitset puistoja virkistäytymiseen ja fyysiseen harjoitukseen. Helposti saavutettavissa olevina pidetään viheralueita, jotka ovat alle 400 metrin tai 10 minuutin kävelyn päässä. Indikaattori lasketaan alle 400 metrin päässä puistosta tai viheralueesta asuvien osuutena koko asukasmäärästä. Nämä tai vastaavat tiedot ovat esitettävissä Helsingistä.

Yhteenveto

Kaupunkiympäristön toimialalla voidaan lyhyellä aikavälillä kuvata puistojen ja suunniteltujen viheralueiden luonnon monimuotoisuutta LTJ:n kohteiden avulla.

Seurantoina voidaan nopeasti käynnistää ja tehdä pääosin nykyresursseilla:

- Kaikkien viheralueiden määrän tilastointi ja seuranta
- Niittyjen määrän tilastointi ja seuranta erillään peltoalan seurannasta
- Dynaamisilla periaatteilla suunniteltujen ja toteutettujen viheraluekohteiden määrän tilastointi ja seuranta
- Piennarniittyjen määrän tilastointi ja seuranta
- Kaupunkikasvioppaassa erikseen monimuotoisuutta edistävinä kasveina mainittujen lajien tilastointi ja niiden osuuden seuranta istutusten kasvivalikoimassa
- Puistojen kuolleiden puiden määrän tilastointi ja seuranta
- Pölyttäjien laskennan jatkaminen ja laajentaminen
- Viher- ja virkistysalueiden saavutettavuus -indikaattori
- Virkistyspalvelut-indikaattori

Pidemmällä tähtäyksellä kehitettäviä ja lisäresursseja vaativia:

- Ympäristöasennekysely viheralueiden saavuttavuudesta ja laadusta
- Aluesuunnitelmien luonnon monimuotoisuuden kannalta hyvien hoitoluokkien määrän tilastointi ja seuranta
- Kulttuuriympäristöjen linnusto –indikaattori
- Vieraslajien seuranta
- Luonnon monimuotoisuus ja terveys –indikaattori
- Luontopohjaiseen virkistykseen sopivien alueiden seuranta
- Biotooppiseuranta
- Uhanalaisten luontotyyppien seuranta
- Ekosysteemipalveluanalyysi ja ekosysteemitilinpito

Seurantoja toteuttaisivat kaupunkiympäristön toimialan eri palvelut, ja vastuu koordinoinnista olisi ympäristöpalveluilla. Yhteistyökumppaneina voisivat toimia yliopistot, tutkimuslaitokset, järjestöt ja myös asukkaat esimerkiksi kansalaistiedeseurannoissa.

Käsittely

Asian aikana kuultavana oli kaupunkiekologi Kaarina Heikkonen. Asiantuntija poistui kuulemisensa jälkeen kokouksesta.

22.10.2020

Asia/4

Esittelijä

yksikön päällikkö
Laura Walin

Lisätiedot

Kaarina Heikkinen, kaupunkiekologi, puhelin: 310 31581
kaarina.heikkinen(a)hel.fi

Muutoksenhaku

Muutoksenhakukielto, valmistelu tai täytäntöönpano

Lausuntoehdotus

Lausunto on ehdotuksen mukainen.

Esittelijän perustelut

Toivomusponsi

Valtuutettu Laura Kolbe on esittänyt 10.6.2020 seuraavan toivomusponnen: hyväksyessään kaupunginhallituksen esityksen kaupunginvaltuusto edellyttää selvitettävän mahdollisuutta laajentaa luonnon monimuotoisuuden analyysia ottamalla mukaan keskustan ja esikaupunkien puistot ja suunnitellut viheralueet, kun pohditaan ympäristön vaikutusta helsinkiläiseen elämänlaatuun.

Puheessaan Kolbe toi esiin tarkoitavansa puistoja ja työstettyjä kulttuurimaisemia sekä keskustassa että esikaupunkialueilla. Lisäksi hän esitti panostusta myös puistojen suojeluun ja puistojen suojelun ja puistojen monimuotoisuuden merkityksen ymmärtämiseen ja myös tietyissä määrin puistojen uudistamiseen niiltä osin, että nämä modernit ympäristöarvot tulisivat esiin.

Lausuntopyyntö

Kaupunginkanslia on pyytänyt kaupunkiympäristölautakunnan ympäristö- ja lupajaostoa antamaan asiasta lausunnon kaupunginhallitukselle 17.11.2020 mennessä.

Esittelijä

yksikön päällikkö
Laura Walin

Lisätiedot

Kaarina Heikkinen, kaupunkiekologi, puhelin: 310 31581
kaarina.heikkinen(a)hel.fi

Muutoksenhaku

22.10.2020

Asia/4

Muutoksenhakukielto, valmistelu tai täytäntöönpano